

Pietarin kirjastoja ja kirjastojen välistä yhteistyötä

Jarmo Saarti ja Harri Kalinen

Itä-Suomen yliopiston kirjaston ja Varastokirjaston henkilökuntaa kävi tammi-kuussa tutustumassa pietarilaisiin kirjastoihin. Ajatus vierailusta syntyi vuoden 2010 kesällä, kun venäläiset kirjastot pitivät satelliittiseminaarin Kuopiossa ja tutustuivat kuopiolaisiin kirjastoihin. Viimevuotinen seminaari käsitteli kirjastojen haasteita sekä Suomessa että Venäjällä, erityisesti kirjastojen yhteistyötä, yhdistymisiä ja digitaalisen kirjaston kehittämistä.

Venäläiset ovat jo useana vuonna järjestäneet Pietarin kirjastokonferenssinsa yhteyteen vierailun suomalaisiin kirjastoihin ja tutustuneet samalla suomalaisten kirjastojen keskeisiin haasteisiin.

Venäjällä on kaikkiaan noin 2000 kirjastoa. Valtion yliopistoja on puolestaan 528 kappaletta. Myös Venäjän yliopistolaitosta ollaan uudistamassa. Maa on kohdannut samat haasteet kuin Suomi. Ikäluokat pienenevät, tieteen tasoa on kohotettava. Pelkästään Pietarin alueella on useita kymmeniä yliopistoja.

Yliopistoja on alettu kehittää yhdistämällä niitä federaatio- eli liittoyliopistoperiaatteella, tavoitteena vähentää yliopistojen määrä noin sataan. Samalla yliopistoilla on mahdollista irrota kokonaan valtiosta autonomisiksi, jolloin niiden taloudellinen liikkumavara lisääntyy tai jäää valtion yliopistoiksi. Samalla on meneillään pääsykoeuudistus – tällä hetkellä valinnat tapahtuvat todistusten perusteella.

Pietarin valtiollinen polytekninen yliopisto

Isäntiemme, Aleksander Plemnekin ja Natalia Sokolovan, kotiyliopisto on perustettu vuonna 1899 ja se aloitti toimintansa vuonna 1902. Yliopiston perustaminen liittyi maan teollistamiseen: sen tavoitteena oli tuottaa insinöörejä ja siitä kehittyi Venäjän paras teknillinen yliopisto. Sen kampus on suuri, rakennukset klassisen arkkitehtuurin mukaan suunniteltuja.

Koosta kertonee se, että alueella oli viisi metroasemaa. Yliopisto on laajentunut teknillisistä tiedeistä laajaksi monitieteiseksi 20 tiedekunnan yliopistoksi ja sen opiskelijamäärä on noin 25000. Myös kirjastolaitos on suuri, kokoelmat käsittävät noin 3 miljoonaa teosta (kirjat ja sarjajulkaisut), vuosihankinta on noin 40 000 nidettä ja kampuksella on useita laitoskirjastoja.

Kirjasto vastaa myös Venäjän kirjastojen tietotekniikan yhteistyön kehittämisestä. Tohtori Natalia Sokolova johtaa kirjaston tietoteknistä yksikköä, joka tekee paljon ohjelmointityötä hankkeissa, joilla on kehitetty Venäjän kirjastojen yhteisiä palveluita. Kirjastojen verkostoituminen on ollut haasteena sosialismin romahtamisen jälkeen. Perestroika hajotti lopullisesti sosialismin ajan rakenteet ja vakaan rahoituksen. 1990-luvun alku oli pahinta aikaa koko maassa, silloin maassa ei ollut käytännöllisesti katsoen julkisen puolen hallinnollisia rakenteita eikä palveluiden rahoitusta. Myös maan laajuus ja kirjastojen runsaus on suuri haaste palveluiden kehittämisessä.

Yhteistä kansallista hakuliittymää kehitetään

Ensimmäinen kirjaston toteuttama hanke on nimeltään Arbicon, jota on kehitetty 15 vuoden ajan. Sen tavoitteena oli yhteisen hakuliittymän tekeminen aineiston paikantamiseen Venäjän kirjastoista siten, että aineiston välitys ja haku kirjastojen välillä mahdollistuisi. Haku toteutetaan

kunkin kirjaston omasta järjestelmästä.

Projektin alkuvaiheessa koko maan kirjastojärjestelmiin toteutettiin kansainvälisten tiedontalennuksen ja –siirron standardien vaatimat rajapinnat. Näiden päälle on luotu yhteinen hakuliittymä, joka hyödyntää moderneja internet-tekniologioita. Projekti aloitti myös kirjastojen konsortiomaista toimintaa mm. luomalla yhteistyötä luetteloinnissa.

Maahan on perutettu myös kansallisen bibliografian keskus. Venäjän kirjastojen konsortiolla on kokoelmassa yhteensä 40 miljoonaa nimekettä – tällä hetkellä ollaan rakentamassa alakohdaisia käyttöliittymiä, jolla suuri dokumenttimassa saadaan paremmin järjestettyä.

Artikkelien tilauspalvelu ja kausijulkaisujen yhteistietokanta rakenteilla

Mars-hanke on ollut käynnissä vuodesta 2007. Sen tavoitteena on ollut toteuttaa venäläisten kausijulkaisujen luetteloinnin ja sisällönkuvailun sopimukseen perustuva työnjako. Systeemi mahdollistaa myös artikkelin tilaamisen digitaalisena kirjastosta toiseen, jonka jälkeen artikkeli kopioidaan kirjastossa asiakkaalle Venäjän nykyisen tiukan tekijänoikeuslainsäädännön vuoksi.

Tietokantaa luetteloidaan joka päivä noin tuhat uutta tietuetta. Myös lainauksien määrä on kasvanut kaksinkertaistuen joka vuosi, nyt noin 40000 lainaa vuodessa. Mukana olevien kirjasto-

jen on tuotettava datansa kahdessa viikossa. Yhteistyössä on mukana 197 kirjastoa ympäri Venäjää ja niissä kaikkiaan noin 800 luetteloojaa.

Tietokanta kattaa 1700 lehtinimekettä ja vuoden 2010 loppuun mennessä siihen oli luetteloitu 1,5 miljoonaa tietuetta. Viitetietokannan sisältämän aineiston välityksen kustannuksissa on clearing-järjestelmä kirjastojen välillä, tulojen ja kulujen tasaus toteutetaan vuoden lopussa. (Hankkeiden kotisivut löytyvät osoitteista: arbicon.ru; mars.arbicon.ru.)

Tekijänoikeuslainsäädäntö hidastaa digitointia

Yksikön työ on suuntautumassa entistä enemmän venäläisiin digitaalisiin aineistoihin ja niiden jakeluun. Venäläisiä väitöskirjoja on jo runsaasti vapaassa käytössä, kehityksen alla on muun digitaalisen aineiston käytön avaaminen mahdollisimman laajaan etäkäyttöön. Venäjän yksityisyyden suojaa koskeva lainsäädäntö on myös kehittynyt ja asettaa omat rajoituksensa ja vaatimuksensa käyttäjien tietojen hallinnointiin.

Yliopistossa on myös täysin digitaalinen paino, jonka johtajana on alueen professori. Paino toimii samalla alan laboratoriona ja saa siten käyttöönsä uusimman mahdollisen tekniikan. Näytti siltä, että tämä oli yleinen käytäntö Venäjällä: yliopiston palvelulaitokset ja/tai niiden työntekijät olivat aktiivisia toimijoita myös omassa akateemisessa yhteisössään opettajina tai tutkijoina.

Jo edellä mainitun Venäjän tiukan tekijänoikeuslainsäädännön vuoksi yliopistolla oli vain 15 000 nimekkeen digitaalinen kirjakokoelma, jota jaeltiin tarvepainatuksena tai digitaalisena. Digitointi oli automatisoitu pitkälle ja meneillään on koko maan kattava hajautettu digitaalisen kirjaston projekti.

Pietarin valtiollinen kaupan ja rahoituksen yliopiston kirjasto ja Venäjän valtion pedagogisen yliopiston kirjasto

Kaupan alan yliopisto oli irrottautunut itsenäi-

seksi polyteknisestä yliopistosta vuonna 1930, joten niillä on pitkä yhteinen historia ja siten hyvät jatkuvat yhteistyösuhteet. Yliopistossa on noin 13 000 opiskelijaa. Kirjastossa on noin 1,2 miljoonan niteen kokoelma.

Tietotekniikka oli otettu kirjastossa käyttöön vuodesta 1991 lähtien ja sitä on kehitetty voimakkaasti, mm. Maailman pankin rahoituksella. Digitaalista kirjastoa on kehitetty vuodesta 2008 alkaen. Opiskelijoille on kirjastossa käytössä noin 100 työasemaa.

Pedagogisen yliopiston kirjasto on vastaavan kokoinen ja sen kokoelmat ovat samansuuruiset. Kirjaston tiloja on uudistettu ja niiden lukutilat ovat hyvin viihtyisät. Ylipäättänsä vierailemissamme kirjastoissa on pyritty säilyttämään vanhan venäläisen klassisen arkkitehtuurin rakennuskulttuuri. Pedagogisen yliopiston kirjaston tilat ovat lisäksi erittäin viihtyisät mattoineen, pehmeine nojatuoleineen ja ikkunoilla olevine viherkasveineen. Kirjasto näyttäytyi todella koko yliopiston olohuoneena.

Avoimuus ja digitaaliset aineistot lisääntyvät

Venäläiset tieteelliset kirjastot ovat selkeästi siirtymässä nopeasti moderniin teknologiaan ja purkamassa vanhoja toimimattomia käytänteitään. Suurimpana haasteena on suljettujen kokoelmien lukusalikirjaston muuttaminen avokokoelmiksi ja tähän liittyvä viihtyisien työskentely ja lukutilojen kehittäminen sekä itsepalvelukulttuurin edistäminen. Lisäksi yliopistojen kirjastot ovat ilmaisia vain yliopiston omille opiskelijoille ja tutkijoille. Tämä saattaa olla eräänä syynä siihen, että kirjastojen kävijämäärä on pienentynyt kuten myös kirjastojen byrokraattinen palvelukulttuuri.

Digitaalisen aineiston käyttö on vielä myös vähäistä. Kirjaston henkilökunnan mukaan keskeisin syy on venäläisen aineiston vähyys ja asiakkaiden englanninkielentaidon kehittämättömyys. Kirjastot ovatkin alkaneet aktivoitua käyttäjäkoulutuksessa.

Erityisen pitkälle viety ohjelma oli pedagogi-

sen yliopiston kirjastossa. Kaikissa kirjastoissa törmäsimme myös erittäin tiukan tekijänoikeuslain rajoituksiin: venäläisillä kirjastoilla ei ole mitään erivapauksia ja lupa digitaalisen aineiston lainaamiseen ja jakeluun on aina saatava oikeudenomistajilta.

Mielenkiintoinen ominaispiirre venäläisessä korkeakoulukirjastotoiminnassa on, että kirjastot ovat velvollisia hankkimaan opiskelijoille kurssikirjat. Ministeriö määrää tähän tavoitelukumäärät ja seuraa niitä vuosittain, kurssikirjoja oli kirjoissa jopa yksi per opiskelija ja kirjastot tekivät näistä paketteja opiskelijoille. Laina-ajat olivat lukukauden mittaisia. Tämän vaatimuksen vuoksi kirjastoilla on suuri halu kehittää e-kurssikirjoja.

Kaupungin keskuskirjasto

Venäläinen yleinen kirjastolaitos on sekoitus tie-

teellistä ja yleistä kirjastoa, johtuen siitä, että teelliset kirjastot ovat periaatteessa vain organisaation omille jäsenille. Toki ulkopuoliset voi käyttää useita niitä maksusta. Pietarissa on noin 163 yleisen kirjaston toimipistettä. keskuskirjastossa oli noin 2 miljoonan niteen kokoelma. Lisäksi kirjasto vastasi keskuskirjastotoiminnoista tukien paikallisia yleisiä kirjastoja.

Kirjastossa on noin 320 työntekijää ja se on kunnan rahoittama. Kirjasto on myös merkittävä kulttuuritoimija ja järjestää kirjallisuuteen liittyviä tapahtumia ja näyttelyitä. Kirjaston tilojen kehittäminen oli tässäkin kirjastossa käynnissä tavoitteena yhdistää klassisen ajan rakennus ja moderni multimediakirjasto.

Kirjastossa oli myös yksi kokonainen rakennus vieraskieliselle kokoelmalle ja kielenopiskelulle. Täälläkin törmäsimme tekijänoikeuksiin: cd-le-

vyjä ja videoita ei juurikaan lainattu ulos, niiden kuuntelu tapahtui kirjaston tiloissa.

Vierailupäiväksemme sattui mielenkiintoinen ammatillinen käytäntö. Venäjällä on tapana sulkea kirjasto yhdeksi päiväksi kuukaudessa, jona kirjaston koko henkilökunta osallistuu kirjaston siivous ja järjestelytalkoisiin. Vanhojen arvora kennusten ylläpito tuntui olevan myös suuri rasite kirjastoille. Kova talvi aiheutti kosteusvahinkoja ja resurssit näiden korjaamiseen ja estämiseen ovat rajalliset.

Presidentin kirjasto ja Venäjän kansalliskirjasto

Venäjän kansalliskirjasto jakautuu kolmeen laito kseen. Vanhimpia ovat Pietarin ja Moskovan kansalliskirjastot, jotka molemmat keräävät kai ken painetun aineiston. Uusin tulokas on vuonna 2007 perustettu Presidentin kirjasto.

Kirjasto on perustettu Presidentti Jeltsinin muistoksi ja jonka tehtävänä on kehittää digitaalista kirjastoa Venäjällä. Sen keskustoimipaikka sijaitsee Pietarissa, lisäksi sillä on useita filiaaleja ympäri Venäjää ja joitakin myös Venäjän ulkopuolella.

Presidentin kirjasto digitoi ja antaa käyttöön historiallisia dokumentteja. Kirjaston tilat ovat erittäin vaikuttavat, vanhaan kirkolliseen hallintorakennukseen remontoituidut ja täynnä uusinta teknologiaa. Myös kirjaston käyttöliittymien ja aineistojen ohjelmointi näytti hyvin uudenaikaiselta. Kirjastossa oli erittäin tiukat turvatoimet läpivalaisukameroineen, koska siellä sijaitsee presidentin työhuone.

Suomalaista aineistoa kansalliskirjastossa

Pietarissa oleva Venäjän kansalliskirjasto on Venäjän ensimmäinen, se on perustettu vuonna 1795. Kirjaston kokoelmiin kuuluu noin 30 miljoonaa dokumenttia ja siellä on noin 1000 työntekijää. Kirjaston kokoelmat ovat laajat ja kiinnostavat sen pitkäaikaisen vapaakappaleoikeuden vuoksi, kokoelmissa on myös Suomen autonomian ajan vapaakappalekokoelma.

Meille tuli mieleen jopa sekin, että kirjastossa voi olla Turun palossa tuhoutuneita suomalaisia kirjoja. Kirjaston luettelot ovat atk-muodossa, mutta niiden laatu on vielä heikko johtuen siitä, että tietokanta on tehty nopeasti, yksi yhteen vanhoista luettelokorteista, joiden säännöt, kirjoitustekniikat ja dokumentointitavat ovat vaihdelleet kirjaston historian aikana.

Kirjastossa on myös runsaasti lahjoituksina saatuja tai sosialismin aikana sosialisoituja aineistoja, mm. paljon inkunaabeleita ja käsikirjoituksia. Kokoelmiin kuuluu myös Voltairen kirjasto,

jonka Katariina toinen hankki Venäjälle. Näiden teosten marginaalikirjoituksista ollaan julkaissessa kokoelmaa – viisi kahdeksasta niteestä on jo valmiina.

Venäläisen kirjastolaitoksen kehittyminen moderniksi

Matkan perusteella sai sen vaikutelman, että venäläinen kirjastolaitos on hypännyt muutamassa vuosikymmenessä sosialismin ajan pysähtyneisyydestä aktiiviseksi ja moderniksi. Kielimuuuri on selkeästi estänyt havaitsemasta tätä kehitystä. Näkemämme perusteella voi sanoa, että Pietari on kirjastoteknologiassa osin hyvin pitkällä. Sosiaalisen median sovellukset olivat tosin lähes olemattomat – joitakin paikannussovelluksia tosin oli käytössä.

Kaupungin ja sen kirjastolaitoksen koko on valtava. Kuten eräs isännistämme sanoi: Pietari on yhden maan kokoinen. Pelkästään painettuja kokoelmia kaupungin alueella on kymmeniä miljoonia, lisäksi erilaiset arkistoaineistot.

Pietarilaisilla on halukkuutta tehdä yhteistyötä

suomalaisten kirjastojen kanssa, jakaa kokemuksia ja oppia uutta. Isäntämme kuitenkin korostivat, että maan kehittyminen on vielä kesken – vierailemamme kirjastot olivat kehittyneimpiä ja johtavia maassa, joten kokemuksiemme yleistämisessä muuta maata koskevaksi on oltava varovainen.

Pietarilaisten vieraanvaraisuus ja kaupungin kulttuuritarjonta oli myös nautittavaa. Monilta suomalaisilta on unohtunut, että muutaman tunnin matkan päässä on pitkän historian omaava merkittävä kulttuurimetropoli, jolla on monenlaista tarjottavaa sekä ammatillisessa että sivistysmielessä. 📖

Tietoa kirjoittajista:

*Jarmo Saarti, kirjastonjohtaja
Itä-Suomen yliopiston kirjasto
email. jarmo.saarti@uef.fi*

*Harri Kalinen, kirjastonhoitaja
Itä-Suomen yliopiston kirjasto
email. harri.kalinen@uef.fi*